

lex.dk

Danmarks online-leksikon

KULTURNATTEN 2025 –

- den 10. oktober 2025

Søren Vadstrup

Arkitekt m.a.a., forskningslektor

Center for Bygningsbevaring i Raadvad

Wildersgade på Christianshavn

- eksempler på historiske bygningsselementer

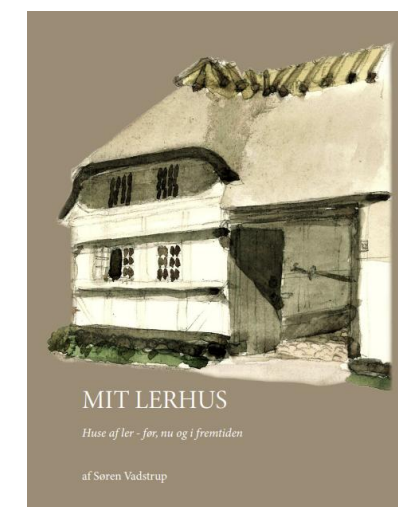
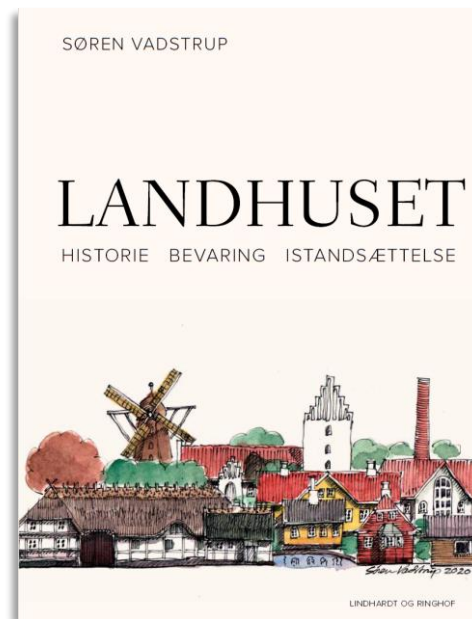
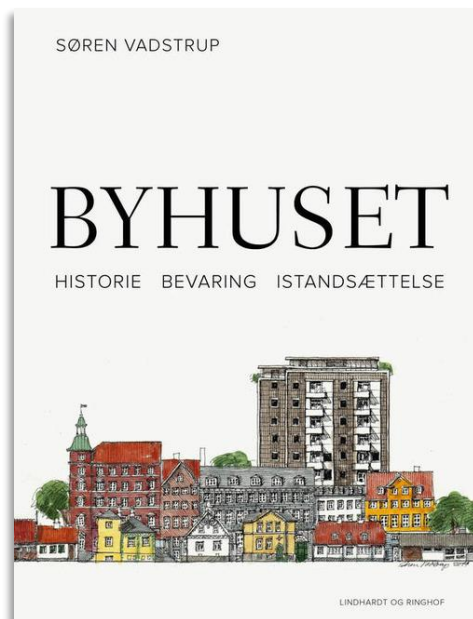

Søren Vadstrup

Restaureringsarkitekt m.a.a., forskningslektor
Center for Bygningsbevaring i RAADVAD

Forskningsprojekter om

- Maling med klassiske malingstyper, farver og pigmenter
- Restaurering og energiforbedring af vinduer,
- Restaurering af bindingsværk,
- Nye bæredygtige træhuse - helt af træ,
- Bindingsværkshuse med lertavl,
- Bevaring af byhuse, landhuse, sommerhuse, havne og landsbyer

BEVAR.DIT.HUS

Nænsomt

Forside

Nyheder

Forskning ▾

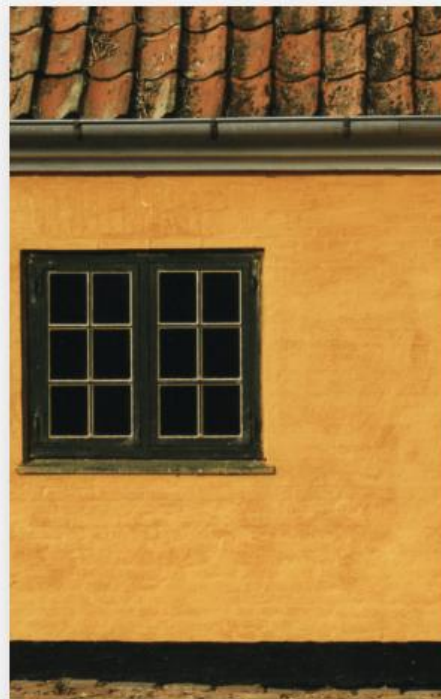
Netværk ▾

Bøger

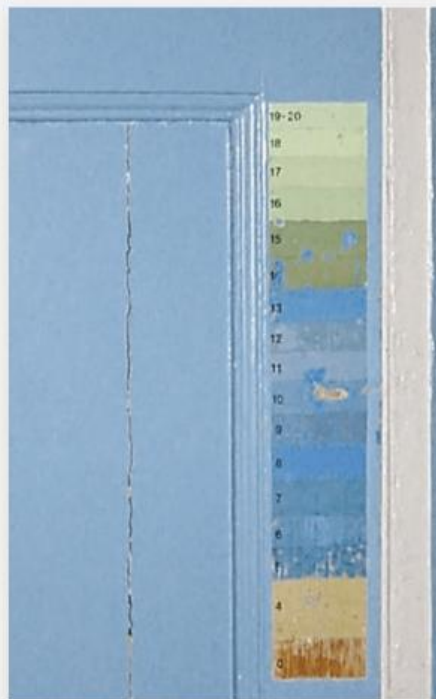
Om ▾

Håndværk, materialer
og byggeteknik

Bevaringsværdige
bygninger

Vedvarende
holdbarhed for
bygninger

By- og
Bygningsundersøgelser

Downlod
min
powerpoint
fra dette
foredrag på
din telefon fra
min hjemme-
side

**[www.bevar
dithus.dk](http://www.bevar.dithus.dk)**

- så kan du gå
rundt i
Wildersgade,
og finde de
samme huse
og læse om
deres stilart
og facade
dekorationer

Wildersgade på Christianshavn – Kulturnatten i 2025

Wildersgade-lex

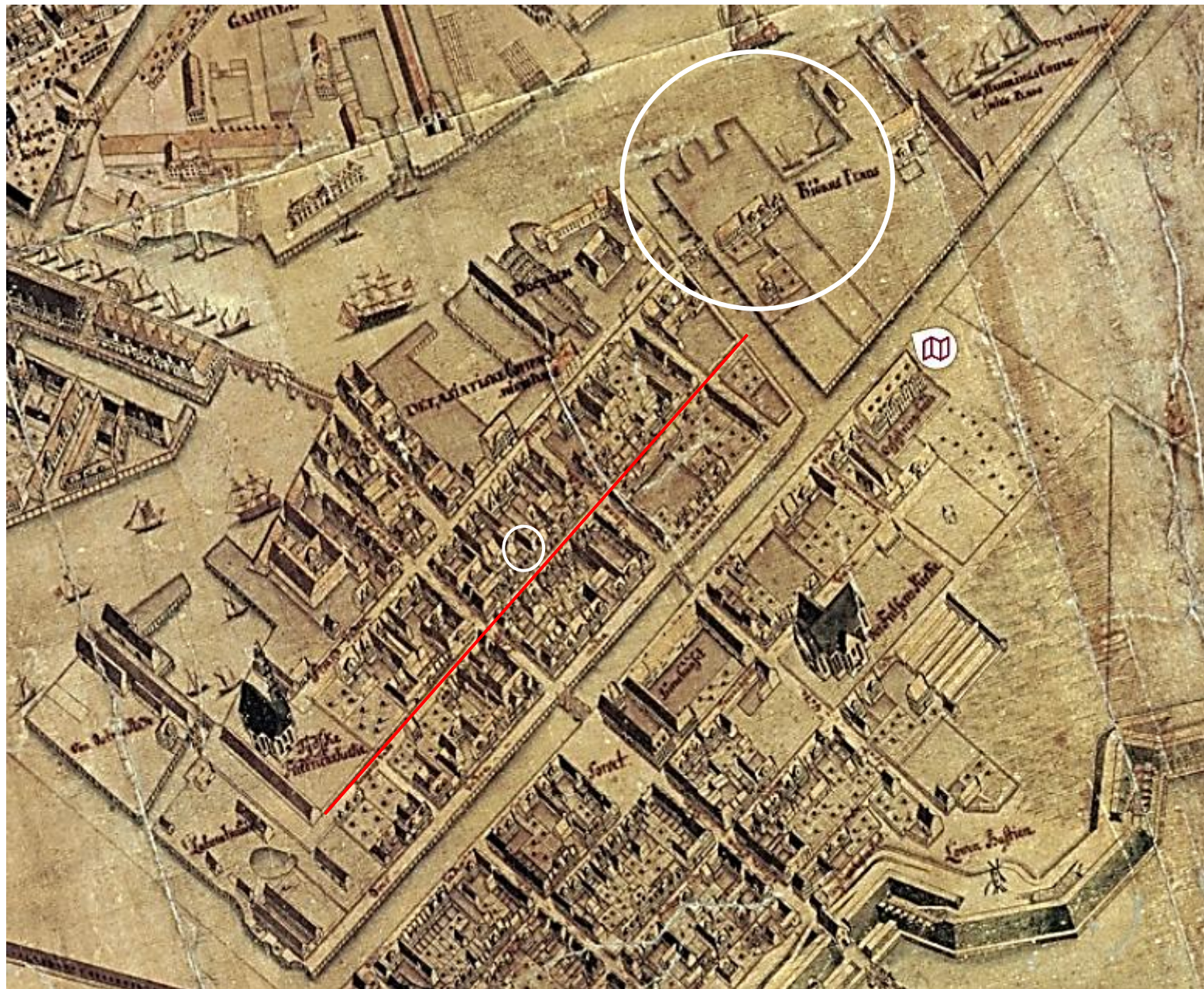
Wildersgades historie går tilbage til anlæggelsen af Christianshavn som en uafhængig købstad i 1617-1622.

Kongen, Chr. 4., opkaldte købstaden efter sig selv.

En **købstad** er en by med særlige rettigheder for handel og håndværk og en vis grad af administrativt selvstyre.

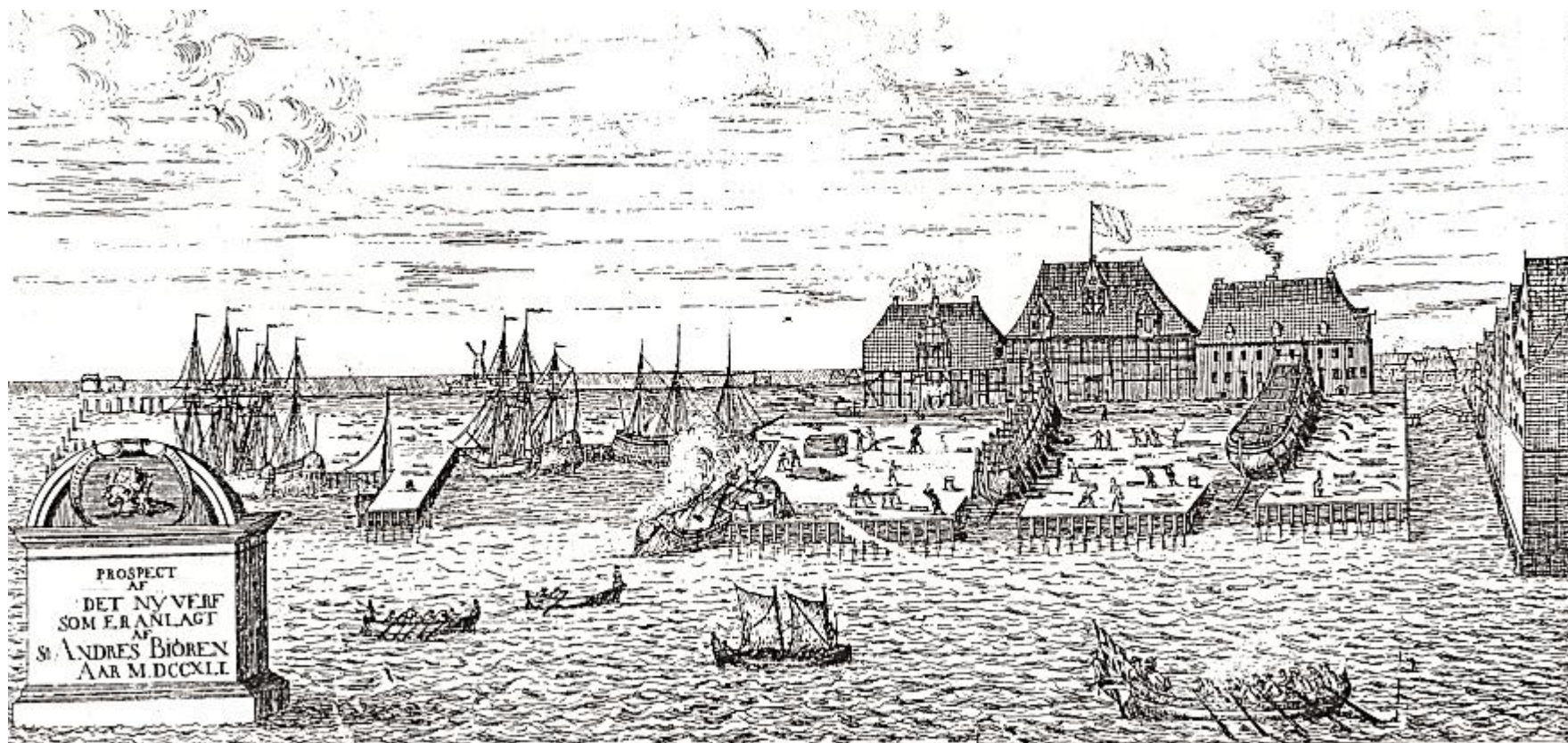
Gaden hed oprindeligt Kongensgade og blev flankeret af Dronningensgade og Prindsensgade, nu Prinsessegade, på den anden side af kanalen.

Geddes eleverede kort 1761

Wildersgade skiftede navn fra 'Kongensgade' i 1859, og blev i stedet opkaldt efter skibsværftsejeren Carl Wilder, der i 1700-tallet drev et skibsværft lige nord for området. Det skete for at undgå navnelighed med Store Kongensgade.

Wildersgade er en typisk købstadsgade med købmandsgårde på striben med pakhus, stalde, småhåndværk og beboelse. Men også en 'industrigade' med hele to skibsværfter (Wilders Plads og B&W' maskinfabrik) i hver sin ende samt Wildersgade kaserne.

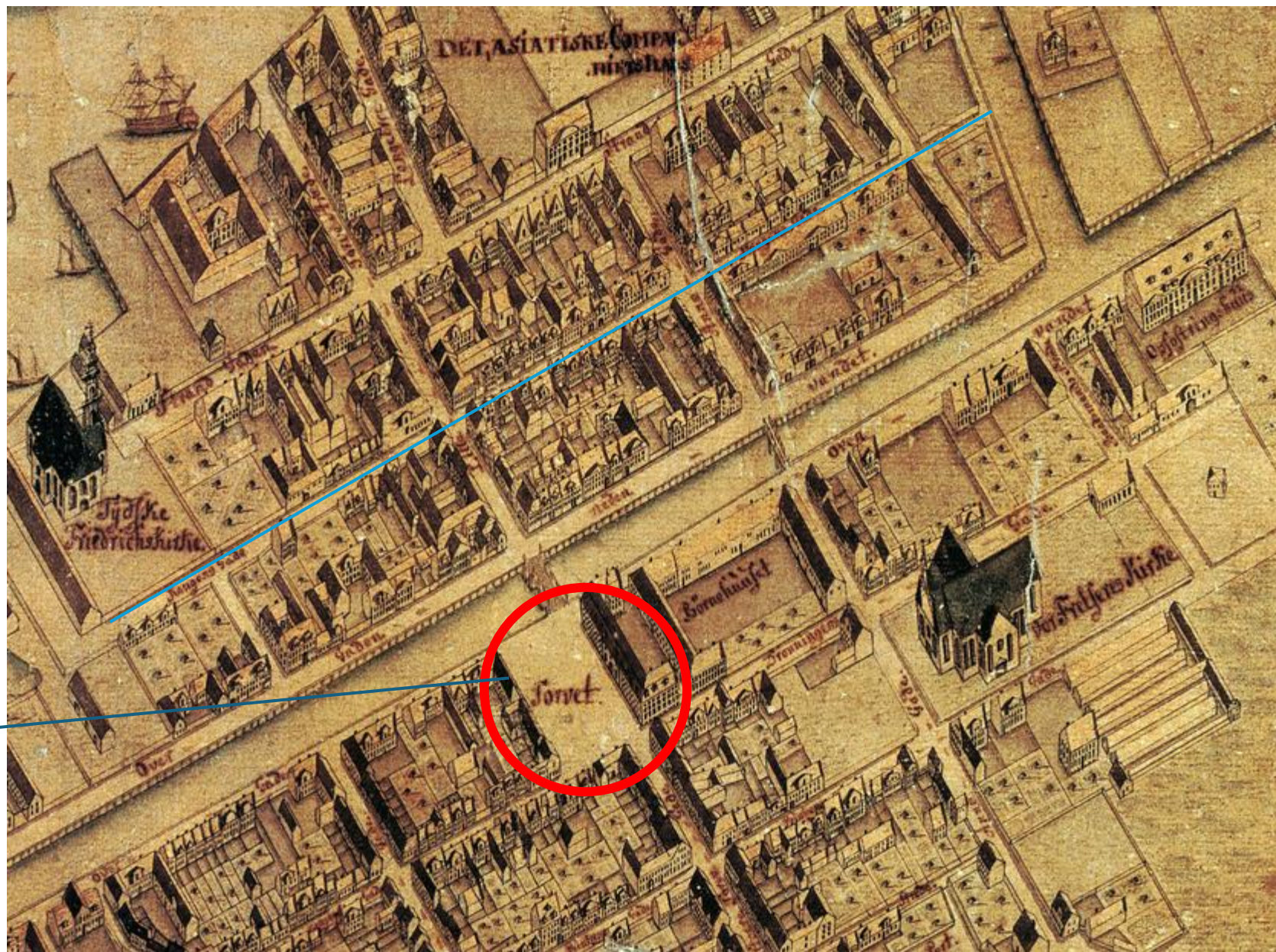

De tre 'centre' i en købstad er **havnen** og kajerne, hvor skibene kunne losse og læsse deres varer.

Dernæst **torvet**, hvor byens borgere kunne købe varer fra omegnens landsbyer

Hvortil kom **købmandsgårdene** med pakhuse og småværksteder

Christianshavns torv

Torvet

I midten af købstaden lå Torvet, hvor landsbyernes gårdmænd og –koner, f.eks. fra St. Magleby, kørte ind og solgte deres varer på 'Torvedagen'. (grøntsager, mel, høns og kyllinger, husflidsarbejder)

På vejen betalte de 'Accise' for deres varer til kongen ved Acciseboden. (Latin: *accidere* = 'skære i, beskære')

Købstæderne havde monopol på denne torvehandel. Landsbyerne måtte ikke købe eller sælge deres varer andre steder. Og byboerne måtte ikke købe deres varer andre steder, bortset fra byhåndværk (skomager, skræddere, handskemagere, urmagere, smede osv.)

Butikker med varer, som vi kender dem i dag, blev først tilladt ved Monopolhandelens afskaffelse i 1857. I København først i 1888.

Acciseboden ved *Amagerport* på Christianshavn
Byens vise råd besluttede at flytte den ved udvidelsen af Torvegade – for at bevare dette stykke kulturhistorie

Købstædernes købmandsgårde

Købmændene købte forskellige varer – rundt om i verdenen evt. via egne skibe i søen.

Eller man købte varer direkte fra handelsskibene, evt. efter disses omladning i havnepakhuse, f.eks. på Christianshavn

Bl.a. tømmer, brædder, rudeglas, kakkelovn, pigmenter og maling, klæde, tobak, kaffe, te, krydderier mm drikkeglas, gryder, porcelæn osv.

Kongen fik også told af denne handel (Nordre toldbod ved havnen)

Købstædernes købmandsgårde og Torvedagen

På Torvedagen kom landsbyernes gårdmænd ind til Købstaden for at sælge deres varer på Torvet. Efter at have betalt Accise kørte de hen på torvet og etablerede en 'salgsstand', som gårdkonen passede resten af dagen.

Gårdmanden selv kørte hen til en købmandsgård, som han havde særlig relation til.

Her blev hestene 'stallet op' med foder osv. Vognen stod klar til hjemtransport med varer.

I forbindelse med høsten kunne bonden også sælge umalet korn i sække eller malet mel direkte til købmanden

Gårdmanden gik ind i 'Skænkestuen' (hvor købmandsgårdene havde spiritusmonopol) og fik en dram,

Herunder afgav han bestilling på de varer, han skulle have med hjem til gården.

Gårdene var stort set selvforsynende, men kunne have behov for enkelte varer:

Brædder til et nyt gulv eller loft, en kakkelovn, pigmenter og maling, klæde, tobak, kaffe, te, krydderier mm

Disse blev læsset på vognen af købmandsgårdens folk

Rundt om købmandsgårdens gårdsplads lå der stalde, boliger for ansatte, skænkestuen, småværksteder mm

Plus købmandens ofte prestigefulde bolig.

Alt dette ses der mere eller mindre tydelige spor efter på de gamle 'gårdspladser', den dag i dag

Alt dette ændrede sig ved den fri næring i 1857, hvor købmændene, og andre' anlagde butikker langs købstadens hovedgader. Købmandsgårdene blev mere eller mindre overflødige, idet landmændene nu solgte deres varer på torvet - fra selve vognen – ofte på nyanlagte, såkaldte Axeltorv – her holdt vogne med hjul på aksler.

Wildersgade er gaden med de mange tidligere købmandsgårde på Christianshavn – og i København.

Wildersgade på Christianshavn

Købmandsgårde med pakhuse, en port og en gårdsplads med mange småhuse

Købmandens bolig – ofte i 2 etager (1650 – 1857)

Borgerhuse

Boliger for en borgerfamilie – evt. med udlejning (1720 – 1820)

Efter ca. 1820 etagehuse med 1-2 opgange.

Wildersgades kaserne

Opført 1802 (privat og udlejet til Militæret) med indkvarterede soldater, en adgangsport og en eksesererplads.

B&W

Skibsværft

Etageboliger og Prinsesse Maries stiftelse

Efter 1857 – udlejning eller stiftelse for gamle sømænd eller sømandsenker (velgørenhed)

Danmarks arkitekturstilarter

Enevælde

Barok: 1660 – 1750

Rokoko: (1740 – 1760) (Overgangsstilart)

Oplysningstiden

Klassicisme (1750 – 1850)

Senklassicisme (1835 – 1855) (Overgangsstilart)

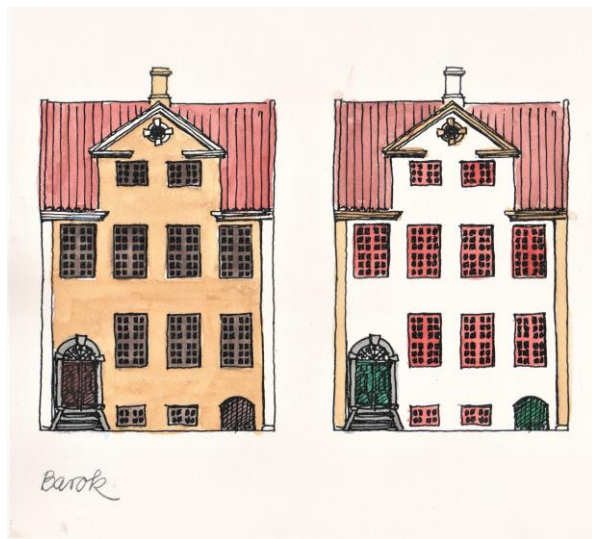
Folkestyret

Historicisme (1850 – 1930)

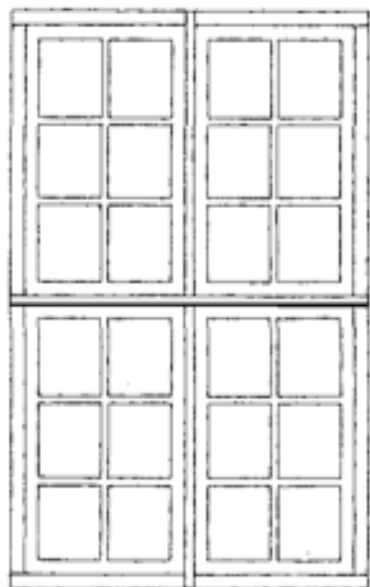
Nyklassicisme og Bedre Byggeskik (1915 – 1935) (Overgangsstilart)

Velfærdsstaten

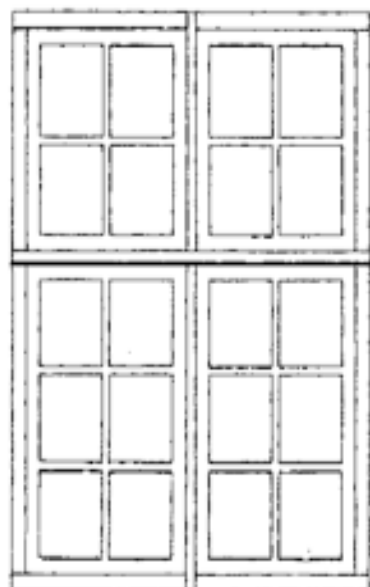
Modernisme (1930 –

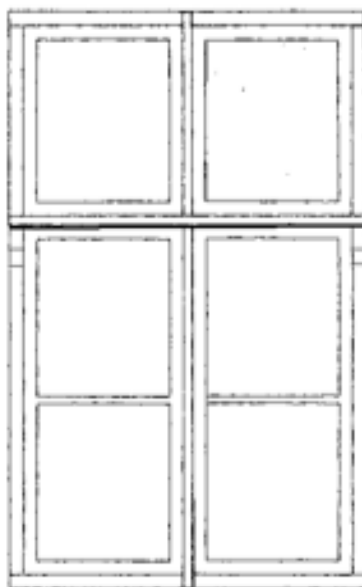
Danske vinduestyper 1700 - 1950

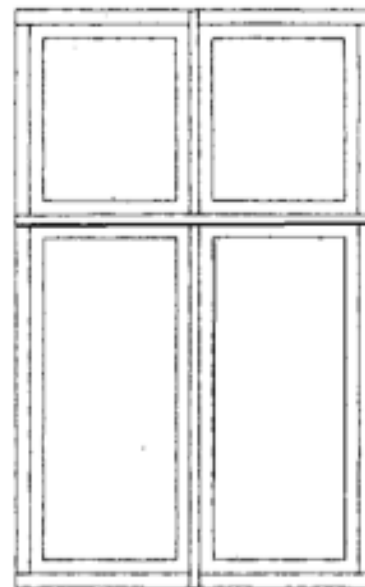
Barok
1700 – 1740

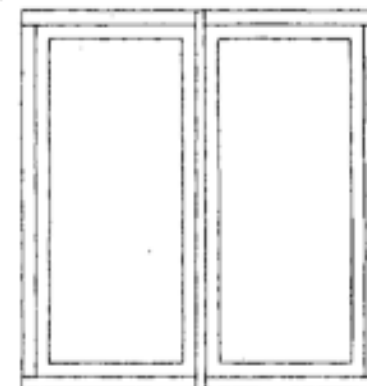
Rokoko
1740 – 1770
Klassicisme
1750 - 1803

Klassicisme
1803 – 1850

Historicisme
1850 – 1930

Funktionalisme
1930 – 1950
Modernisme
1950 -

Barok: 1660 – 1750

Ildebrandshus*

Falsk gavlhus

Kurvehanksbue over gadeporten

Flammede døre og porte*

Diamantfyldinger

Barokvinduer (Irgens gård)

Rokoko: (1740 – 1760)

Mansardtag*

Rokokovinduer

Yderdøre

Tandsnitgesims

Klassicisme (1750 – 1850)

Rundbuet port med overvindue

Kvaderpuds

Cordonbånd/kordonbånd

Fordakning*

Mæanderfirse og a'la Greque-frise*

Diamantfyldinger

Tromp'loie

Klassicistiske vinduer

*Rokokodør
Klassicistisk vindue*

Historicisme (1850 – 1930)

Etagehuse i nyrenæssance

(genopbyggelsen af Frederiksborg slot)

Buefrise*

Etagebånd

Hængekarnap*

Glatte, maskinpressede mursten

Frederiksbergvinduet (Chicagovinduet)

Modernisme (1930 –

Andet fra lex

Vindue

Vinduesglas

Vinduesbeslag

Stue

Sal

1. sal

*Prinsesse Maries
Hjem for gamle
Sømænd og
Sømænds Enker
Opført i 1874*

Pakhusdetaljer

Hejsekvist
Hejsebom

Hejseluger

Udkraget bindingsværk med **overgangsfod**

Gadeport

Svirvel
Ty.: *Schwirbel* 'hvirvel',

Borduresten

Flade, aflange 'køresten' af granit, fortrinsvis lagt i en belægning af brosten eller især toppede brosten.

Fra fransk: bordure = kant eller bort.

Men i virkeligheden er ordet 'dansk' (norrønt) og stammer fra vikingetiden eller før, nemlig fra skibsbygning i den nordiske klinkbygningstradition, hvor de planker, som skibsskroget bygges op af, kaldes bord/bordplanker (norrønt: borð). Hvilket senere er videreført til planker med fire ben = borde.

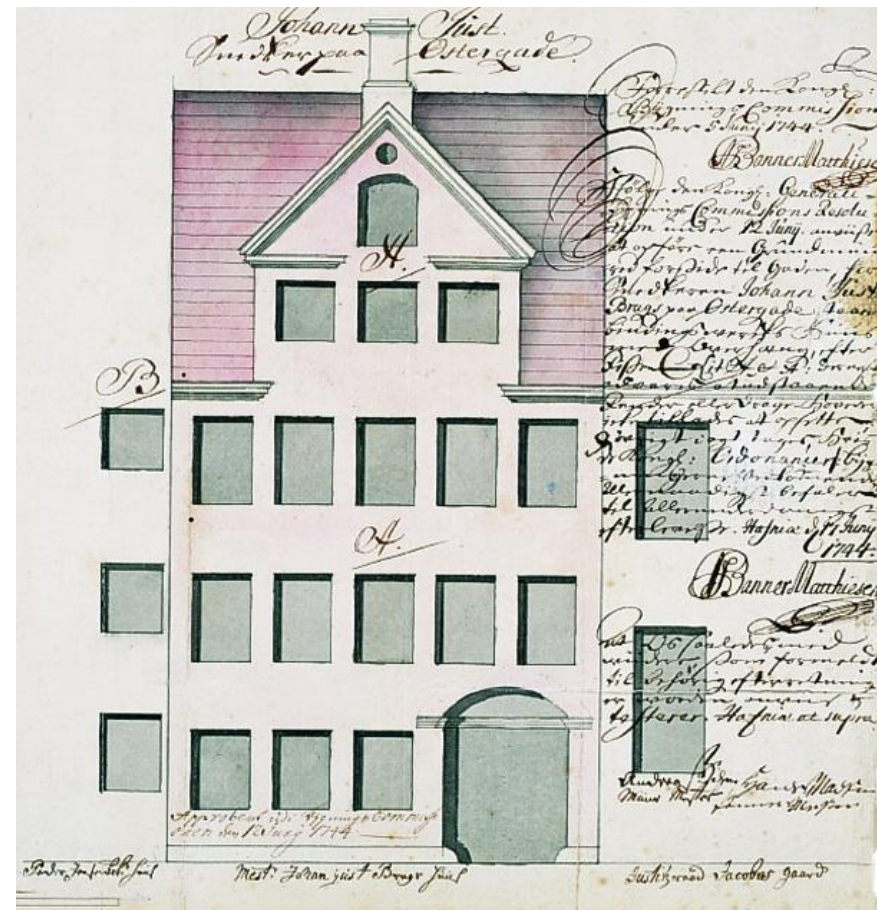

Barok (1660 – 1750)

Ildebrandshus

Ildebrandshus er en hustype, der opførtes i det indre København **efter** den store brand i 1728, til dels bygget efter Johan Cornelius Kriegers typetegninger, der havde Christof Marselis' bygninger som forbillede.

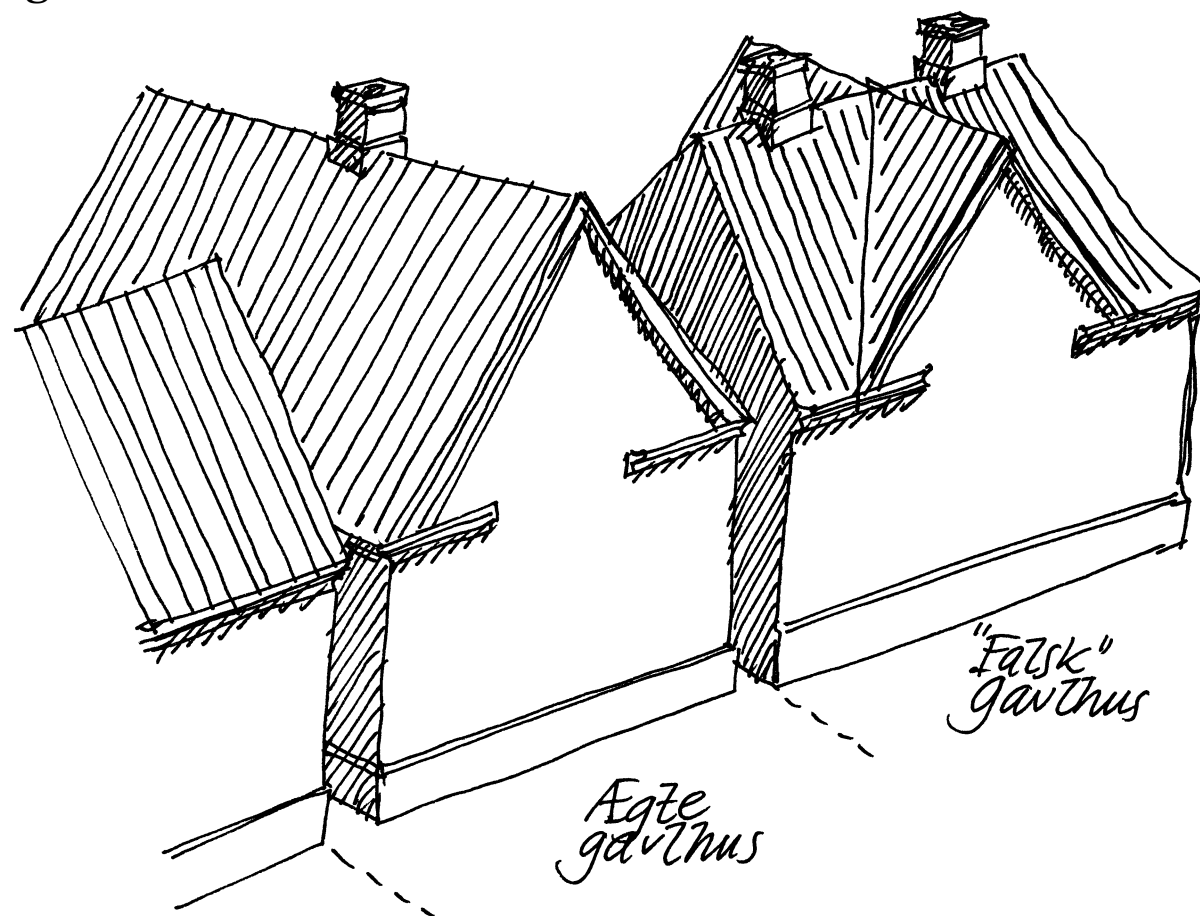

Barok (1660 – 1750)

Falsk gavlhus

Et byhus, der skal ligne et ægte gavlhus, der var på mode i barokken i bl.a. Holland, men som for at undgå de smalle fugtige 'render' mellem husene, har lagt tagryggen parallelt med facaden, så regnvandet løber til h.h.v. for- og bagsiden

Barok (1660 – 1750)

Kurvehanksbue

Typisk for barokkens portåbninger.

Beskriver en elipse som overkant.

Bemærk også

Slutsten

Lejesten

Barokvinduer

Med symmetrisk lod- og tværpost

Barok (1660 – 1750)

Slutsten

Kurvehanksbue

Flammet port eller dør

En overflade med en zig-zag mønstret overflade eller omrids.

Skal illudere de i bibelen beskrevne ‘flammesværd’, som Keruberne, der vogtede Edens have, havde.

Flammeret – betyder at gøre et stykke træ eller andet flammet.

Rokoko (1740 – 1760)

Mansardtag

Opkaldt efter den meget moderne, knækkede tagform på slottet Louvre i Paris fra 1660-erne, der (fejlagtigt) tilskrives arkitekten François Mansart (1598 – 1666).

I Danmark kommer mansardtagene på mode i slutningen af barokken og op gennem rokokoen (1740 – 1760) – og dernæst i 1890-erne til 1915.

Mange ældre huse har fået ændret deres oprindelige saddeltage til mansardtage, for at få mere beboelsesplads i tagetagen.

Rokoko (1740 – 1760)

Mansardtag

Rokoko-vinduer
med asymmetrisk tværpost

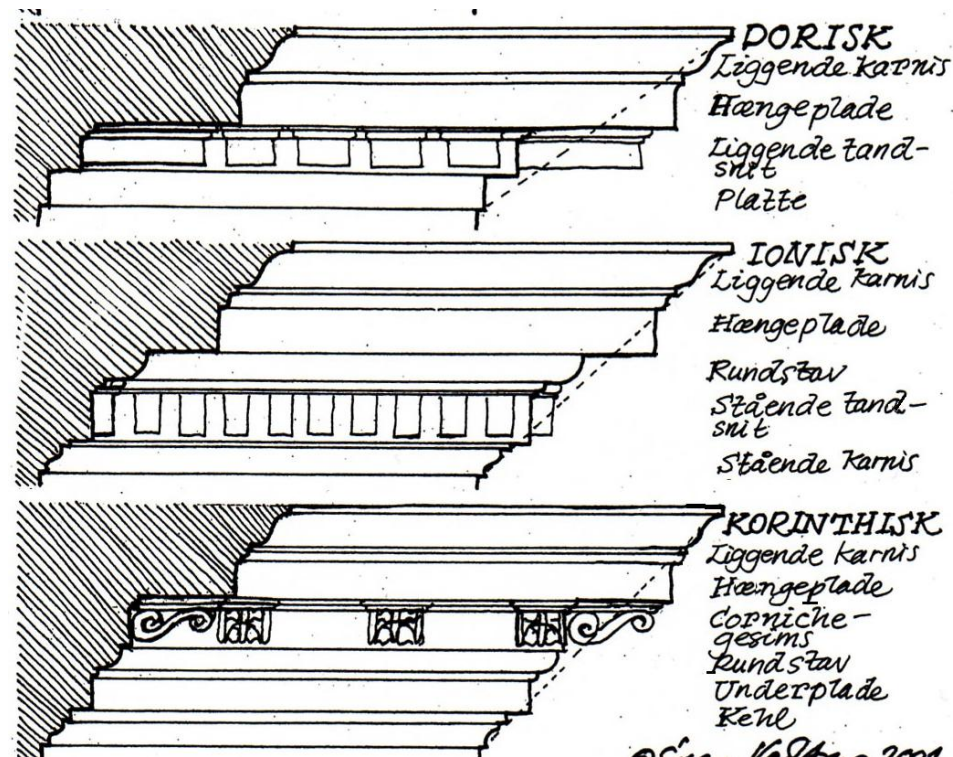
(evt. tidlig klassicisme – før 1812,
Men mangler cordonbånd og markeret
underfacade)

Rokoko (1740 – 1760)
Overgang til klassicisme

Mansardtag

**Liggende tandsnitgesims
(klassicisme)**

Klassicisme (1750 – 1850)

Fordakning

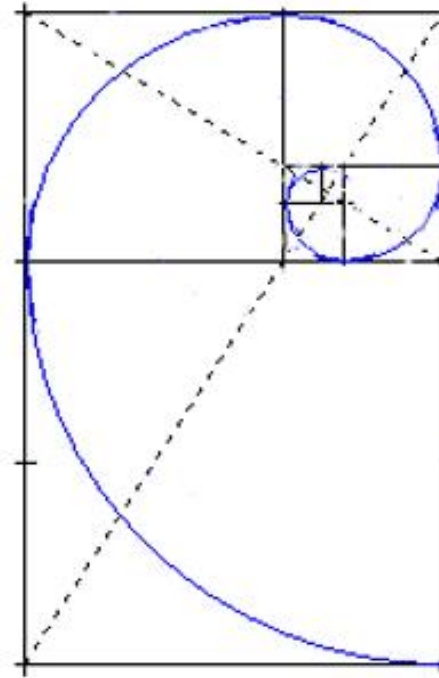
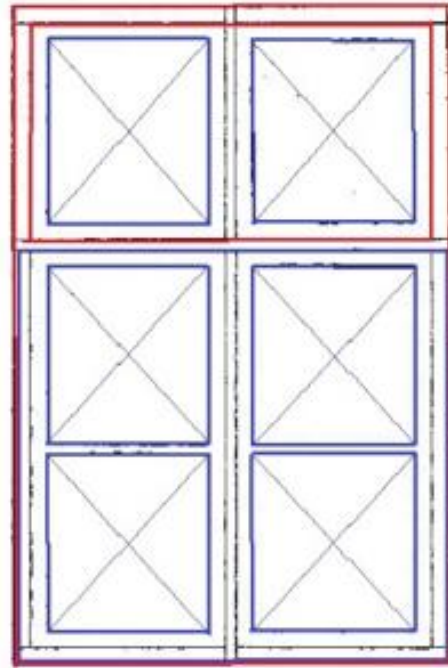
Et lille 'halvtag' over en dør eller et vindue, udført i natursten.

Fordakningen består af en vandret 'plade' oftest båret af to konsoller i siderne.

Pladen kan også have en overdel i form som en trekantgavl (tempelgavl) eller en segmentbue (et cirkeludsnit).

Efter tysk: Verdachung, af Dach = tag.

Klassicisme (1750 – 1850)

Det danske, **klassicistiske vindue** er som taget ud af klassicismens arkitektoniske regler og idealer.

Murhullet og dermed hele vinduet er i '**det gyldne snit**' (forholdet 5 x 8). Ruderne og de øverste rammer er i **kvadrat** og de underste rammer i **dobbeltkvadrat**.

Og for at demonstrere dette, skal man kunne lægge et kvadrat ind i 'det gyldne snit', hvorefter den tiloversblevne figur skal være i 'det gyldne snit', som igen kan afgrænses med et kvadrat, der 'efterlader' en firkant i 'det gyldne snit'. Dette demonstrerer vinduets markante tværpost på fornemmeste vis.

Klassicisme (1750 – 1850)

Klassicistiske vinduer
(1812 – ca. 1860)

Markeret underfacade for
med sin skyggevirkning bl.a. at
illudere tyngde.

Refendfugning
(kun vandrette fuger)
Refendre er fransk og betyder
'kløve eller save på langs'.

Kvaderpuds
Efterligning af naturstenskvadre i
puds. Fra latin *quadrus*,
'firkantet'.

Klassicisme (1750 – 1850)

Diamantfyldingsdør

Trompe-l'œil (bedrage øjet)
synsbedrag, illusion, snyde øjet:

Falsk symmetri

Døren skal se symmetrisk ud, men
den åbner asymmetrisk.
Det gøres via de dobbelte slaglister,
hvor den ene kun er til 'pynt'.

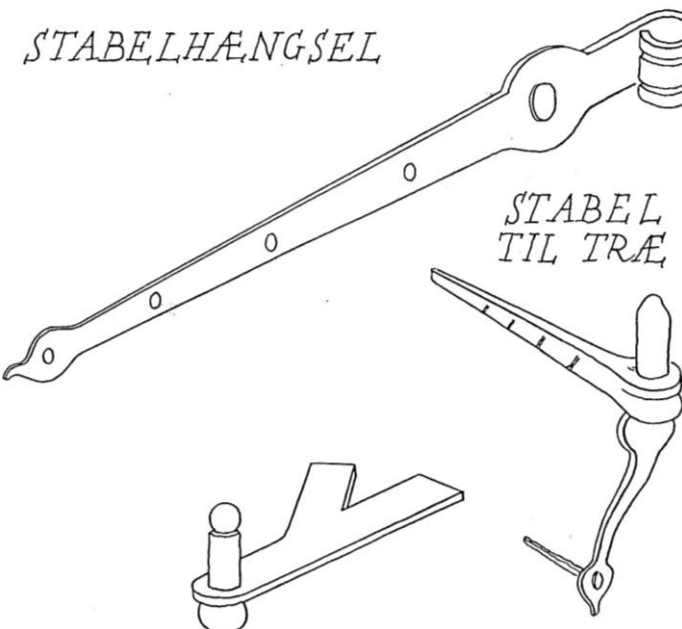

Klassicisme (1750 – 1850)

Rundbuet portrum med overrude

Revleport med skrårevler

Essemedede porthængsler med
akantusbladmotiv

Klassicisme (1791)

Beklædt revleport

Kannelurer

lodrette, konkave
riller eller furer på
en jonisk søjle eller
pilaster.

Fra latin *canna* =
'rør' via fransk
Cannelure

Kannelurer giver
søjlen et slankere
udseende og
fremhæver spillet
mellem lys og
skygge.

Søjlebase

Klassicisme (1750 – 1850)

Fra græsk *Maiandros*,
fra tyrkisk *Büyük
Menderes*, en meget
bugtet og slynget flod i
det sydvestlige Tyrkiet;
584 km lang, og den
længste i Ægæer-
regionen.

Mæanderbort, 'løbende hund'

Bort eller 'friseornament' af 'bølgelignende' former og linjer, der danner et fortløbende mønster. Mønsteret kan spejles lodret og vandret. Der findes talrige varianter af borten.

Den bølgede Mæanderfrise må ikke forveksles med det tilsvarende friseornament med retvinklede former og knæk, kaldes en *à la grecque bort*.

Historicisme (1850 – 1930)

Etagehus i nyrenæssance

Buefrise

Hængekarnap

Vandrette etagebånd

Røde maskinpressede mursten

3-fags Frederiksbergvindue (Chicagovindue)
(desværre skiftet ud med et forkert opdelt, nyt vindue)

Hængekarnap

- Går ikke ned til jorden, men starter i 1. sals højde
- Bl.a. inspireret af Frederiksborg slots genopbygning efter branden i 1859
- Typisk for historicistiske bygninger i Nyrenæssance fra ca. 1880 – 1915.

Historicisme (1850 – 1930)

Italiensk renæssance

Buefrise

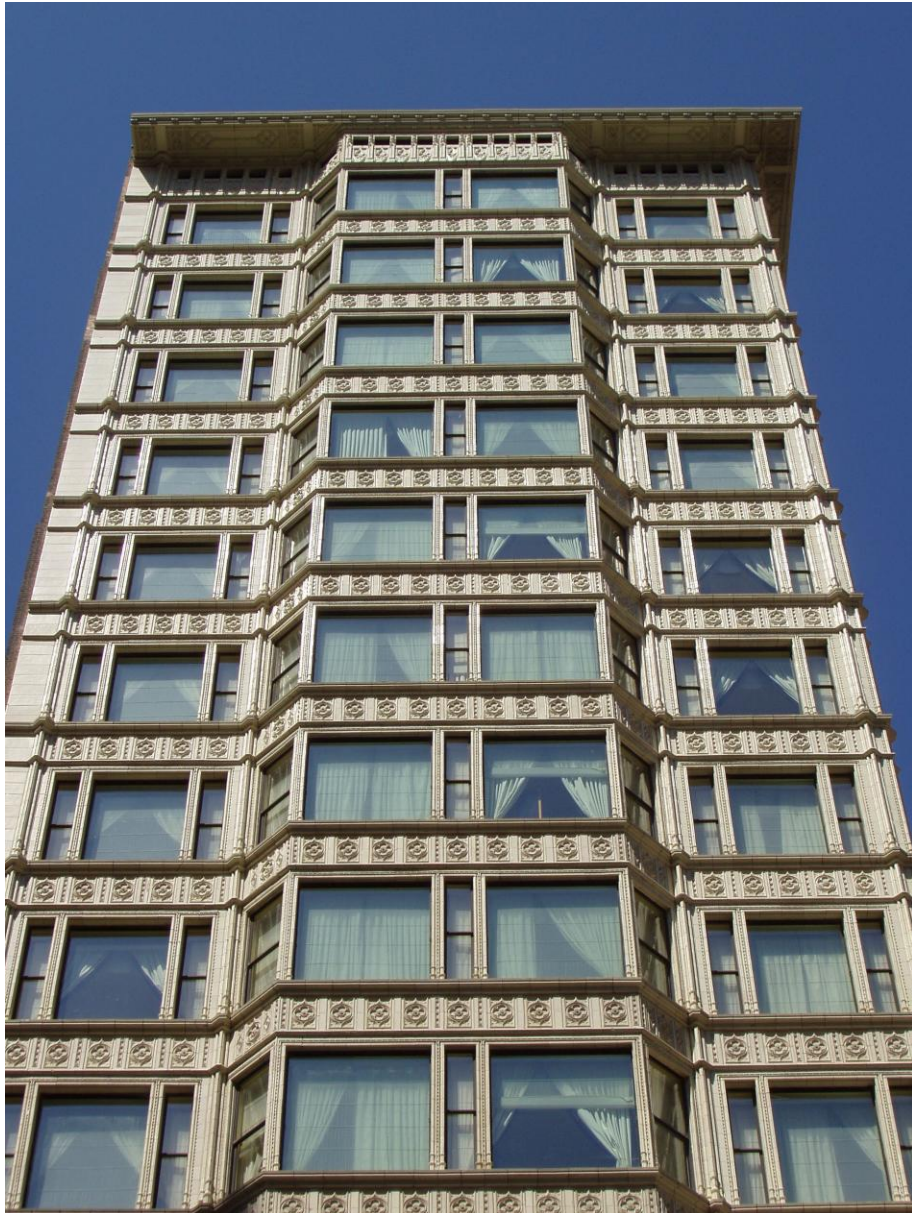
Terracotta-dekorationer

‘Våbenskjold’

Rundbuede vinduer

T-vinduer

Historicisme (1850 – 1930)

3-fags Frederiksbergvindue (Chicago-vindue)

Udviklingen af 'plate glass' – maskinslebet 'spejlglas' i USA i 1880 med størrelser på 5 x 5 meter.

The Reliance Building i Chicago
En af verdens første 'skyskrabere' i stål, terracotta og glas, opført i 1895. 14 etager.

Modernisme (1930 –

Gule mursten eller hvidkalket puds

Vandrette vinduesbånd

Altankarnapper (dog ikke her)

Wildersgade
5 'highlights'

Bindingsværkspakhuset i ny 41

Wildersgade
5 'highlights'

Dobbeltpak-
husene i
Niels Brochs
Gård
Nu
Stukkatør
Funder

Irgens gård – barok

Wildersgade
5 'highlights'

Irgens gård
- Egentlig tilhørende
Strandgade, men også
markant i
Wildersgade

Wildersgade
5 'highlights'

Ildebrandshus i bindingsværk

Desværre ødelagt med
plastikmaling og misforståede
vinduer

Wildersgade
5 'highlights'

Wildersgades
Kaserne.

Opført 1802
med en stor
adgangsport.
indkvarterede
soldater og en
ekseserer-
plads.

I dag
lejligheder

Det skjulte Wildersgade:

Portrummene,
Gårdspladserne,
De grønne arealer

Lydkulisse:
Klokkespillet på Vor
Frelser Kirke

Timeslag, salmer og
andre kendte sange

